

Om Magnus Erikssons kroninger og kildene til dem

On the coronations of Magnus Eriksson and their sources

Eldbjørg Haug

Dr.philos. 1996.

Professor emeritus ved Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap, Universitetet i Bergen.

eldbjorg.haug@uib.no

SAMMENDRAG

Magnus Eriksson ble kronet i Stockholm sommeren 1336, ifølge en svensk annalnotis som konge over Sverige, Norge og Skåne. To islandske annalnotiser hevder at kroningen skjedde uten de norske biskopenes og riksrådets samtykke, mens det i en tredje heter at kroningen skjedde med samtykke fra det norske riksrådet. P. A. Munch hevdet at kong Magnus ble kronet i Oslo i 1337, noe Gustav Storm fant kildebelegg for. Johan Schreiner avviste imidlertid kildegrunnlaget for både norsk samtykke til den svenske kroningen og en separat norsk kroning, og mente annalnotisen om en felles kroning var eldste belegg. Artikkelen drøfter synspunktene og trekker inn forholdet til Skåne som noe nytt. Resultatene har betydning for forståelsen av de nordiske unionene i senmiddelalderen.

Nøkkelord

Kroning, Magnus Eriksson, felleskroning, den norsk-svenske unionen, krøniker og annaler.

ABSTRACT

The article questions the annalistic notice of the coronation of King Magnus Eriksson as the joint king of Norway, Sweden and Scania in Stockholm in the summer of 1336. This is done through the re-examinations of records and narratives of the event. Although it was presumably a joint coronation, no Norwegians or Danes have been recorded as present at

the event. A coronation was a sacral event, but the new archbishop of Lund stayed at home, even though he was the primate of Uppsala. At the same time, the Norwegian bishops were gathered at a provincial council. One narrative tells us that the king was crowned by Bishop Engelbert of Dorpat, but another, more trustworthy source says that Archbishop Petrus Philippi of Uppsala was the coronator. Because the archbishop's new cathedral in Uppsala was still under construction, the coronation took place in Stockholm. The article concludes that the coronation of 1336 was meant to be only for Sweden. When examining the evidence from the available sources, the Icelandic annals *Annales regii* must be considered the most reliable source of information. It states that the Norwegian council of the realm consented to the coronation of their king in Stockholm. The annalistic notice of a joint coronation for Sweden, Norway and Scania was written as late as 1402–09. It is based in Birgittine propaganda lamenting the Swedish loss of Scania and must therefore be considered unreliable. The article has rehabilitated Gustav Storm's evidence of a separate Norwegian coronation of Magnus Eriksson in 1337, based in *Annalbruddstykket* from Skálholt and *Erikskrönikan*. An inventory from Båhus of 1346 supports a separate coronation in mentioning the Norwegian *virga*, the short sceptre, among the coronation gear. A dominant view of the Norwegian unions during the fourteenth century has been that Sweden, and later Denmark, was the dominant party and oppressed Norway. Two different coronations of Magnus Eriksson support the present view of the Norwegian-Swedish union as being composed of two equal parties with a common king. Moreover, the evidence supporting a separate Norwegian coronation is significant for giving a better understanding of the coronation of Erik of Pomerania in Kalmar in 1397.

Keywords

Coronation, Magnus Eriksson, the Norwegian-Swedish union, chronicles and annals.

Den norske og svenske kongen Magnus Eriksson (1316–1374) og hans dronning Blanca av Namur (1320–1363) ble kronet i Stockholm 22. juli 1336.¹ Kroningen regnes for å ha vært felles for Sverige og Norge, selv om ingen fra det norske riksrådet var til stede.² Den har derfor også vært sett som et bevis for svensk forrang og dominans i kongefellesskapet og at dette var mer enn en personalunion.

Den påståtte felleskroningen går inn i en seiglivet, populær oppfatning av unionene i senmiddelalderen som en av årsakene til Norges nedgang. Dermed har Magnus Erikssons kroning i 1336 også vært sett i lys av kroningen av Erik av Pommern i Kalmar i 1397, som

1. Takk til Claes Gejrot, Magne M. Haug, Gabriela Bjarne Larsson, Christian Lovén og Thomas Lindkvist for gode kommentarer til en tidligere versjon av denne artikkelen. Takk også til to ukjente fagfeller. Norsk faglitterær forfatter- og oversetterforening og Inger Haldorsens legat har gitt meg stipend til et større arbeid som denne artikkelen er en del av.
2. Steinar Imsen og Jørn Sandnes, *Avfolkning og union 1319–1448*, bd. 4 i Knut Mykland (red.), *Norges historie*, Oslo 1977: 35–36; Aksel E. Christensen, *Kalmarunionen og nordisk politik*, København 1980: 61–65; Grethe Authén Blom, *Norge i union på 1300-tallet*, Trondheim 1992: 333–338; Knut Helle, *Under kirke og kongemakt: 1130–1350*, bd. 3 i Knut Helle (red.), *Aschehougs norgeshistorie*, Oslo 1995: 225.

har vært oppfattet som en felles kroning for Sverige, Danmark og Norge. Et likhetstrekk med Magnus Erikssons kroning i 1336 var at de norske biskopene ikke deltok, hverken i Stockholm eller i Kalmar. I dag regner historikere den svensk-norske unionen som utelukkende et kongefelleskap, men oppfatter fremdeles kroningen i 1336 som felles. En svensk annalotis ligger til grunn for dette synspunktet.³ Dette begrunner et nærmere studium av kildene. Allerede da Schreiner publiserte sin avhandling, forelå det svenske forskningsbidrag som det burde vært tatt hensyn til. Senere er mer kommet til og kaster nytt lys over spørsmålene som reises i denne artikkelen.

Her skal kroningen i 1336 først vurderes som en *svensk kongekroning*. Deretter diskuteres om den var felles, ikke bare for Norge og Sverige, men også for Skåne. Det siste har ikke tidligere vært diskutert. Til slutt tas P. A. Munchs og Gustav Storms tese om en egen norsk kroning for Magnus Eriksson i 1337 opp til ny vurdering, før funnenes signifikans drøftes.

KRONINGEN I 1336

Det er ikke overlevert samtidige beretninger om kroningen i Stockholm, men dokumenter viser at kongen fornyet eldre privilegier og utstedte nye i dagene som fulgte. Han mottok også rettigheter. I flere av dokumentene bruker han sin fulle devosjonsformel som konge over Sverige, Norge og Skåne; i fornyelsen av eldre privilegier for Gotland er også Gotland en del av formelen.⁴ Skåne kom inn i devosjonsformelen i 1332 da Sverige overtok den danske landsdelen fra greven av Holstein. I juni samme år ble Magnus Eriksson utropt til konge over Skåne, samme år som han ble myndig.

Ingen samtidige beretninger foreligger fra høytideligheten. Dokumenter som ble utstedt i Stockholm i dagene etter kroningen viser et lite utvalg av dem som var til stede.⁵ Ingen norske stormenn er nevnt, hverken i dokumenter eller beretninger. Vi vet likevel en del om omstendighetene for kroningen fra en senere kilde, den lybske fransiskanerlesemesteren Detmars krønike. Han forteller om gjestene at fyrst Albrekt av Mecklenburg i følge med sin ektefelle Eufemia Eriksdatter også hadde med sin mødrene fetter, hertug Rudolf II av Sachsen-Wittenberg (1307–1370), grev Henrik av Holstein som fikk tilnavnet Jern-Henrik (ca. 1317–ca. 1371), og mange riddere og sveiner. Da de seilte mot Sverige, møtte de utsendinger fra Lübeck:

Der kom da kongens mor (hertuginne Ingebjørg Håkonsdatter) med sine skip og mottok sin svigersønn (Albrekt) og sin datter (Eufemia) med stor fryd og glede, og de for sammen under allslags spill og klang til Kalmar, hvor de ble fem dager ved godt mot. Derpå dro de til Stockholm, hvor kongen lot gjøre smukke forberedelser, og kom der med de høyeste herrer og fruer i riket; der ble han gjort til ridder av sin svoger av Mecklenburg. Den neste dag bega kongen med dronning

3. Göte Paulsson, *Annales suecici medii aevi: Svensk medeltidsannalistik*, Bibliotheca historica Lundensis, Lund 1974: 273.
4. DS IV nr. 3235, 3241, 3242, 3244 (Gotland).
5. DS IV nr. 3236 – Birgitta Knutsdatter, enke etter Magnus Bengtsson, nr. 3237 – hertuginne Ingebjørg Eriksdatter, nr. 3243 – representanter for Lübeck. Til stede i Stockholm også ridderen Gustaf Arvidsson, ridderen Anvid Finvidsson (nr. 3238) og ridderen Karl Näskonungsson (nr. 3244).

Blanca seg til kirken. Der var også den fromme biskop Engelbert av Dorpat kommet i sitt stifts ærend. Ham hedret erkebiskopen av Uppsala og de øvrige biskoper i riket således at han sang messen og innviet og kronet kongen og dronningen. Etter messen ble det holdt et prektig gjestetud i kongens sal som han der hadde latt bygge både lang og bred, og deretter holdtes megen dans og turneringer (*dystrenden*). Der konkurrerte hertug Rudolfs sønn (Rudolf II av Sachsen-Wittenberg) og grev Gerhards sønn (Henrik av Holstein) og mange andre dyrebare menn der fra landene og fra fremmede land, og brøt talløse lanser.⁶

Detmar var lektor ved St. Katarina-konventet i Lübeck der han døde i 1395, og var ikke selv vitne til kroningen. Han bygde imidlertid sin krønike for det aktuelle tidsrom på den tapte *Stadeskronik* som ble skrevet før 1349 av statsnotaren i Lübeck og bygde på dennes egne iakttagelser og opplevelser.⁷ Vi vet ikke om statsnotaren var i Stockholm, men han hadde gode kilder. Det forekommer en del småfeil i Detmars krønike som senere historikere har korrigert. Kroningen var av underordnet betydning sammenliknet med hva de tilreisende fyrstene foretok seg. Krøniken forteller fr̄for alt om fyrst Albrekt av Mecklenburg som kort før avreisen hadde påtatt seg å være Lübecks beskytter.⁸ Detmars innførsler om kroningen i Stockholm regnes for å gi et sant bilde av enkelthetene, og det er hans fortelling historikere har holdt seg til.⁹ Det skal ikke utelukkes at Detmar har hatt også andre forelegg enn *Stadeskronik*.¹⁰

Beretningen reiser en del spørsmål fra svensk synsvinkel. Det gjelder for det første stedsvalget. I *Stadgan om konungaval* i *Magnus Erikssons Landslag*, som sannsynligvis ble skrevet i forbindelse med Magnus Erikssons kroning, heter det: «Då konungen vill, skall han i Uppsala vigas och krönas, eller och annorstädes i sitt rike, efter som han vill och finner lägligt, dock helst av ärkebiskopen för båda deras värdighets skull.»¹¹ Kroningen ble likevel foretatt «annorstädes» i riket, trolig i Storkyrkan i Stockholm. Det forklarer *Valstadgans* diffuse formulering; Uppsala var den foretrukne kroningsby.

6. Detmar gjengitt etter Munch, språket lettere modernisert med forfatterens tillegg i parentes. P. A. Munch, *Unionstiden*, Det norske Folks Historie. Christiania 1862–1863 I: 195.
7. C. A. Christensen, Detmar, *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* 1959, III: sp. 48 med henvisning til bind II av Detmars lybske krønike.
8. Mecklenburgernes avreisetidspunkt fra Wismar er galt i Detmars krønike og beror antakelig på misforståelse av forelegget, P. A. Munch. I: 194 fotnote 3.
9. Kjell Kumlien, Magnus Eriksson, i *Svenskt biografiskt lexikon* 24, 1982–1984: 660.
10. Detmars opplysning om at fyrst Albrekt slo sin svoger til ridder er et fremmedelement i en nordisk kroning. Erik var allerede konge og kunne selv dubbe riddere. Opplysningen støttes imidlertid av fransiskanernes dagbok som henlegger dubbingen til selve kroningsdagen, jfr. *Diarium fratrum minorum Stockholmensium* (Erik Michael Fant, red., *Scriptores rerum Svecicarum medii aevi ex schedis praecipue Nordinianis collectos dispositos ac amendatos*, Uppsala 1818 I: 67–83). Denne kilden er opprinnelig et kalendarium som ble lagt opp i andre halvdel av 1300-tallet. Jerker Rosén har påvist at fransiskanerdiariet bare unntaksvis har primære notiser og for det meste flytter over opplysninger fra allerede eksisterende kildestoff (Jerker Rosén, *Diarier*, *Kulturhistorisk leksikon for nordisk middelalder* 1958, III: sp. 66–68). Mest sannsynlig trekker både Detmar og fransiskanerdiariet på et felles forelegg.
11. Konungabalken VIII, i Åke Holmbäck og Elias Wessén, *Magnus Erikssons landslag i nusvensk tolkning*, bd. 6, Rättshistoriskt bibliotek. Lund 1962: 8, 18–19; Grethe Authén Blom: 120–121; Eldbjørg Haug, Norge, arvekonngedommet og Kalmarunionen, i *Grannar emellan*, red. Kerstin Abukhanfusa, Stockholm 1997: 21, 24; Herman Schück, *Rikets råd och män: Herredag och råd i Sverige 1280–1480*, Historiska serien, Stockholm 2005: 70–71; Nina Therese Hansson, Forholdet mellom kong Magnus Eriksson og det norske og svenske rådet under kongefellesskapet 1319–1343 (Masteroppgave, Universitetet i Bergen, 2015): 70.

Det kan likevel stilles spørsmål ved om domkirken i Uppsala egnet seg til en kongekroning i 1336. Etter en ødeleggende brann i Gamla Uppsala ga paven i 1258 tillatelse til at erkesetet ble flyttet. I 1271 får vi vite at det skal flyttes til Östra Aros, det nåværende Uppsala. Det skjedde først i 1273, sannsynligvis på festdagen for St. Eriks martyrium 18. mai. Samtidig ble helgenens skrin translateret.¹²

Magnus Birgersson Ladulås ble kronet i Uppsala i 1276, men det må ha skjedd i den gamle Trefoldighetskirken som fungerte som domkirke. Den nye domkirken ble bygget rundt Trefoldighetskirken der den hellige Erik etter legenden overvar messen før han ble drept i 1160.¹³ Hvorfor kroningen av Helveg av Holstein til svensk dronning ble lagt til Söderköping i 1281 er uklart, men kan ha sammenheng med at byggingen av den nye domkirken i Uppsala var kommet så langt at det ikke var hensiktsmessig å bruke den gamle lenger.¹⁴ Trefoldighetskirken ble imidlertid stående til 1290 da den ble revet og erstattet av en midlertidig trekirke. Den var neppe egnet som kroningskirke, og Birger Magnusson og hans dronning Margrete av Danmark ble kronet i Söderköping i 1302.¹⁵ Byggearbeidet i Uppsala fortsatte fra 1287, først den midlertidige trekirken, deretter koret og tverrskipet. Ferdigstillingen av disse sentrale byggearbeidene kan ikke dateres nærmere enn til midten av det fjortende århundre. Svartedauden kan ha ført til en midlertidig stans i arbeidet.¹⁶

Det er påfallende at kroningsstedet for svenske konger varierte så sterkt. Stedet for den første, Erik Knutssons kroning i 1210, er ukjent.¹⁷ Johan Sverkersson og Valdemar Birgersson ble kronet i Linköping, Erik av Pommern ble kronet i Kalmar, mens Stockholm var kroningsby for kongene Hans og Kristian II i tillegg til Magnus Eriksson. Foruten Magnus Ladulås ble Kristoffer av Bayern, Karl Knutsson Bonde og Kristian I kronet i Uppsala.¹⁸ I Norge ble kongen kronet i domkirken, enten i Bergen eller Oslo, som begge var kongelige residensbyer inntil 1449 da Karl Knutsson ble kronet i domkirken i Nidaros og etablerte Trondheim som norsk kroningsby.¹⁹

Stockholm hadde ingen domkirke som kroningen kunne foregå i. I valget av kroningskirke kom erkebiskopen og hans domkapitel opp i en konflikt med fransiskanerne fordi kongen ønsket å legge kroningen til deres kirke der hans farfar Magnus Ladulås og hans farmor lå begravet.²⁰ Erkebiskop Petrus Phillippi var provinsprior for dominikanerne før

12. Christian Lovén, Herman Bengtsson, og Markus Dahlberg, *Uppsala domkyrka: III. Byggnadsbeskrivning, byggnadshistoria, domkyrkans konsthistoriska ställning*, bd. III/229, Sveriges kyrkor, Uppsala 2010: 271–279.

13. Herman Schück, Magnus Birgersson («ladulås»), i *Kyrka och rike – från folkungatid till vasatid*, red. Herman Schück, Stockholm 2005: 26, diskusjon om kroningskirken i Christian Lovén, Herman Bengtsson og Markus Dahlberg: 278–280, 298–299.

14. DS I nr. 725. Hans Gillingstam, Helvig, *Svenskt biografisk lexikon* 1969–1971, 18: 617; Christian Lovén, Herman Bengtsson og Markus Dahlberg: 300.

15. Riksnotis i *Annales 916–1430*, Göte Paulsson: 86, 88, 297.

16. Christian Lovén, Herman Bengtsson og Markus Dahlberg: 304–319.

17. Svenskt Diplomatariums huvudkartotek över medeltidsbrev nr: 351, <https://sok.riksarkivet.se/SDHK>.

18. Per Beskow, Kröning, *Kulturhistorisk leksikon för nordisk middelalder* 1964, IX: sp. 499.

19. Gustav Storm, De ældre norske Kongers Kroningsstad, *Historisk tidsskrift* 1898, 3: IV.

20. DS IV nr. 3380.

han ble svensk metropolitan og fant seg ikke i dette.²¹ Det kunne være grunnen til at han trådte til side og overlot kroningen til biskop Engelbert av Dorpat som hadde lengst ansiennitet av biskopene som deltok.²²

Forklaringen virker likevel noe søkt. En kroning ble, ihvertfall i Norge, alltid foretatt av den biskop som hadde høyest rang. Det samme var sannsynligvis tilfelle i Sverige. Riktignok var Dorpat et fyrstebispedømme i det nåværende Estland og direkte underlagt paven. Den mektige Engelbert von Dolen hadde både verdslig og kirkelig jurisdiksjon her. Han stod likevel under enhver erkebiskop i rang. Spørsmålet om biskop Engelberts kompetanse som koronator i Stockholm er uklart; Detmars beretning på dette punkt er lite troverdig.

Grethe Authén Blom har en alternativ forklaring. Hun peker på en notis i Visbykrøniken, som ble skrevet i fransiskanerklosteret på Gotland. Her heter det at kongeparet ble kronet av erkebiskop Petrus av Uppsala. Årstallet er galt (1335), men Blom finner likevel denne notisen mer troverdig.²³ Hun forklarer Detmars opplysning med at det svenske episkopetet, «som en artighet overfor den tilreisende kollega fra Dorpat, lot ham få plass mellom dem under utføringen av de seremonielle handlingene.»²⁴

Problemet med Visbykrøniken er at den er skrevet etter 1412 og er yngre enn Detmars krønike. Fram til 1350 er krøniken anlagt dels som et kalendarium, dels som en liste over dem som ble begravet i klosterkirken. Etter 1350 er det ført inn ulike notiser av skiftende skrivere.²⁵ Hverken Göte Paulsson eller Kjell Kumlien har villet godta Visbykrønikens opplysning om kroningen. Paulsson har kun kommentert notisen i en fotnote der han peker på Detmars notis som en eldre tradisjon. Etter hans oppfatning har fransiskaneren som skrev inn notisen i Visbykrøniken, kjent Detmars krønike, men hatt en annen kilde for sin innførsel.²⁶ Kumlien har pekt på at kong Magnus har vist en tidlig interesse for stiftet Dorpat.²⁷ Den tyske historikeren Erich Hoffmann mente det kunne være gunstig å ha en koronator som hverken var svensk eller norsk fordi det var en felleskroning.²⁸

Hansabyen Visby på Gotland delte plassen med Bergen som Nordens største by i middelalderen. Byen var et kommunikasjonsmessig knutepunkt der informasjon av interesse for både lek og lærd ble utvekslet. Noe har sikkert vært uetterrettelig, men Visbykrønikens opplysning om at Magnus ble kronet av erkebiskopen er troverdig, tross galt årstall. Det mest sannsynlige er at fransiskanerkonventet i Stockholm er kilden for annalisten i Visby.

21. Fransiskanerne klaget over det inntrufne til pave Benedikt, som overlot til erkebiskop Pål Bårdsson av Nidaros å avgjøre saken, jfr. DS IV 2946. Erkebiskop Petrus protesterte og opplyste at fransiskanerne opptrådte utilbørlig mot ham under hans pågående embetsforretning i det kongelige kapellet på Stockholm slott. Kjell Kumlien, *Historieskrivning och kungadöme i svensk medeltid*, Handlingar: Historiska serien, Stockholm 1979: 148.

22. Detmar har skrevet «Eiselbert» for Engelbert. P. A. Munch. I: 195 fotnote 1.

23. Göte Paulsson er den siste som har foretatt en grundig analyse av krøniken, men har ikke berørt den aktuelle notisen annet enn i en fotnote til teksten med henvisning til Detmars krønike. Göte Paulsson: 319.

24. Göte Paulsson: 319; Grethe Authén Blom: 118–119.

25. Kr. Erslev, Studier til Dronning Margrethes Historie, *Historisk Tidsskrift (Danmark)* 1880–1882, 5: 3: 342–343.

26. Göte Paulsson: 319.

27. Kjell Kumlien: 660.

28. Erich Hoffmann, Coronation and Coronation Ordines in Medieval Scandinavia, i *Coronations: Medieval and Early Modern Monarchic Ritual*, red. János M. Bak, Berkeley 1990: 138.

Han ble trolig også orientert om konflikten om kroningskirken mellom erkebiskopen og konventet. Jeg finner Grethe Authén Bloms forklaring sannsynlig: erkebiskop Petrus har innviet Magnus Eriksson til kongegjeringen i Stockholm i 1336, men biskop Engelbert har vært med som en av de assisterende biskopene under den høytidelige handlingen.

FELLESKRONING UTEN FELLES BISKOPER

En kongekroning var i alle de nordiske land en kirkelig handling – en sakral innvielse til kongedømmet. Som allerede nevnt heter det i en annal at Magnus krontes til konge av Sverige, Norge og Skåne.²⁹ Det innebar at det fantes tre erkebiskoper i Magnus Erikssons kongedømmer, men hverken den norske eller danske deltok ved kongens salving og kroning som deres konge. Deres fravær er påfallende.

La oss først ta for oss erkebiskopen i Lund. Han rangerte foran erkebiskopen av Uppsala fordi han var den svenske kirkens primas. Statusen gikk tilbake til 1164, da den svenske kirkeprovinnsen ble utskilt og opprettet. Som kompensasjon fikk Lund som pavelig privilegium å godkjenne alle nye svenske erkebiskoper og tildele dem pallium. Lunds primat var imidlertid omstridt, og tildelingen av palliet skjedde siste gang i 1315. Da Petrus Phillippi ble erkebiskop av Uppsala i 1332, ble han providert av pave Johannes XXII og fikk palliet i Avignon.³⁰ Dette var i tråd med Avignon-pavenes sentraliseringspolitikk, der ikke minst Johannes XXII sørget for at de viktigste og rikeste kirkelige embetene ble besatt ved pavelig provisjon.

Kroning av en konge var imidlertid noe annet enn tildeling av palliet. Erkebiskopen av Lund rangerte fremdeles foran erkebiskopen av Uppsala, selv om han var blitt innviet senere, og rangordenen kunne utløse en ubehagelig situasjon ved kroningen.

En annen omstendighet ved fraværet var at Lund var blitt vakant i 1334. Den avdøde erkebiskopen hadde stått i spissen for den skånske delegasjonen som hyllet Magnus Eriksson som sin konge. Hans etterfølger, Peder Jensen, ble valgt av domkapitlet og ble allerede i november 1334 omtalt som Sveriges primas.³¹ Palliet mottok han først i 1336 da pave Benedikt XII godkjente domkapitlets valg.³² Det kan tenkes at den nye erkebiskopen i Lund holdt seg borte fra Stockholm fordi han ville unngå konflikt om rettighetene som primas. Det er grunn til å tro at han kunne vært til stede hvis han hadde villet, men befant seg i Skåne i embets medfør mens kroningsfestlighetene pågikk.³³

Skånes status kan være en annen grunn til at den danske erkebiskopen holdt seg borte fra kroningen. Ved en bulle av 23. januar 1339 av slo pave Benedikt XII kong Magnus' søknad

29. Göte Paulsson: 273.

30. Sven-Erik Pernler, *Hög- och senmedeltid* i Lennart Tegborg (red.), *Sveriges kyrkohistoria*, Stockholm 1999: 56, 93–94.

31. DD 2: XI nr. 169.

32. Det er interessant at valget ikke ble underkjent med etterfølgende pavelig provisjon av den danske erkebiskopen, jfr. provisjonen av erkebiskop Petrus Philippi av Uppsala.

33. DD 2: XI nr. 313, se også nr. 269–276, 286, DS IV nr. 3240. Diverse pavelige dispensasjoner og andre diplomer fra kurien viser at delegasjonen ved Peder Jensens pallieferd oppholdt seg i Avignon til et stykke uti april.

om apostolisk stadfestelse på besittelsen av Skåne.³⁴ Selve søknaden er ikke bevart, men må være fremmet etter 14. juli 1334, men før 24. april 1336. Et italiensk bankierfirma krevde nemlig senere 2000 floriner fordi kongens utsending hadde avlagt obligasjon på dette store beløpet som skulle tilfalle kardinal Matteo Orsini dersom han sørget for et gunstig utfall.³⁵ Bestikkelsesforsøket er ikke vårt anliggende her. Vi kan imidlertid konstatere at spørsmålet om pavens stadfestelse på Skåne må ha versert i kurien mens erkebiskopen av Lund og hans delegasjon oppholdt seg der på pallieferd. Hvorvidt han hadde en mening om kong Magnus' søknad vites ikke, men så lenge spørsmålet ikke var avklart, kan han ha hatt betenkeligheter med å delta i kroningen av en konge som etter 1332 kalte seg Sveriges, Norges og Skånes konge, enn si krone ham.

En annen forklaring på erkebiskopen av Lunds fravær er imidlertid enklere: Magnus Erikssons kroning i Stockholm gjaldt bare Sverige. Kan vi underbygge at heller ikke Norge var omfattet av denne kroningen, er det den mest sannsynlige årsaken til at hverken Peder av Lund eller Pål av Nidaros var til stede i Stockholm.

En felleskroning stilte visse krav til liturgien. *Ordo* for kroningen i Stockholm er i likhet med de fleste nordiske kroningsliturgier ikke bevart. Skulle innvielsen være felles, må det ha vært komponert en ny for anledningen. Det må ha vært viktig at kong Magnus avla et løfte som skulle gjelde begge kongeriker. St. Olav var sentral under kroningene av både Magnus Erlingsson og Håkon Håkonsson, men i en felleskroning med Sverige burde også for eksempel Erik den hellige spille en rolle i liturgien. Dette vet vi dessverre ingenting om.

Det er videre merkelig at erkebiskop Pål Bårdsson, som sin kollega i Lund, ikke var til stede i Stockholm. Han hadde bakgrunn som kongens kansler og nære medarbeider i flere år og ville vært en selvfølgelig assisterende biskop under kroningsritualet og dermed understreket fellesskapet. Men både Pål Bårdsson og biskopene av Oslo, Stavanger og Hamar var i Tønsberg på provinsialkonsil.³⁶ Og hverken drottseten eller øvrige medlemmer av riksrådet kan påvises blant gjestene i Stockholm.³⁷ Det er betimelig å betvile at kroningen av Magnus i Stockholm var felles for Sverige og Norge. Bare annalnotisene om kroningen som felles for både Sverige, Norge og Skåne og fyrstebiskopen av Dorpats rolle som koronator er argumenter *for* en felleskroning, men motsies av andre kilder.

ANNALENES TROVERDIGHET

Den norske erkebiskopen, riksrådet og andre stormenn ga imidlertid en uttalelse forut for kroningen i Stockholm ifølge tre islandske annalnotiser. Uttalelsene motsier hverandre: *Annales Regii* forteller at Magnus ble kronet i Sverige *med* Norges råds godkjennelse. *Gottskalks* og *Flateybóks* annaler sier derimot at kongen lot seg krone i Sverige *uten* samtykke fra

34. DD 2: XII nr. 136, C. A. Christensens oversettelse i *Danmark Riges Breve*.

35. Yngve Brilioth, *Den påfliga beskattningen af Sverige intill den stora schismen*, Uppsala 1915: 136–187.

36. NGL III: 281–284.

37. Kongen fornyet midlertidig et privilegium for Mariakirken i Oslo der kansleren var prost, jfr. DN I nr. 241. Det kunne derfor tenkes at kansleren eller en annen kongelig kapellgeistlig hadde vært til stede under kroningen. Fornyetelsen skjedde imidlertid først 8. september og gjør dette mindre sannsynlig.

erkebiskopen, rådet og andre stormenn i Norge.³⁸ Både *Annales Regii* og *Gottskalks annal* er imidlertid relativt sene avskrifter, og annalen i Flatøyboken er en kompilasjon fra omkring 1400.

Diskusjonen om hvilken annal som er riktig, startet med P. A. Munch. Han mente kroningen skjedde *med* rådets og biskopenes samtykke fordi *Annales Regii* var mest pålitelig, mens notisene i Gottskalks og Flateybóks annaler berodde på avskrivingsfeil.³⁹ Munch mente det var konflikt i det norske aristokratiet om hvordan man skulle forholde seg til kroningen i Stockholm. Kongen må imidlertid ha «overlagt med visse Mænd» om saken.⁴⁰ Kildebeleggene er få, men Munchs fortelling er sannsynlig.

Han pekte også på at alle annalene omtalte kroningen i 1336 som *i Sviarike* og tolket dette som at kroningen i Stockholm kun angikk Sverige. Noen norsk kroning kunne han ikke finne kildebelagt, men den kunne ha funnet sted på stormannsmøtet i Oslo på ettersommeren 1337. Her pekte søndag 24. august seg ut som en sannsynlig kroningsdag. Dette var messedagen for den hellige Bartholomeus og årsdagen for Magnus' egen norske tronbestigelse. En rekke privilegier og -fornyelser kunne underbygge gjetningen om en separat norsk kroning. Munch pekte på et privilegium til hansabyen Kampen i Nederland som ble gitt nesten en måned etter kroningen i Stockholm. I dette opplyste kongen at han hadde tilbakekalt alle eldre privilegier i forbindelse med kroningen. Tilbakekallingen var skjedd med råd og samtykke fra rådene i hans kongeriker (*consiliariorum nostrorum*). Dette viste at tilbakekalling av privilegier hadde vært drøftet med riksrådene både i Sverige og Norge og underbygget at kroningen i 1336 skjedde *med* samtykke fra det norske riksrådet, i tråd med notisen i *Annales regii*. Magnus Eriksson var også i forhandling med hanseatene på vegne av *begge* riker.⁴¹ Dette kan forklare hvorfor annalnotisene forbandt kroningen i Sverige med norske synspunkter.

Gustav Storms utgave av de eldre islandske annalene kastet nytt lys over de motstridende notisene i de islandske annalene. I innledningen redegjorde Storm for traderingen av de ulike manuskriptene, viste deres proveniens og satte opp stemma for håndskrifter som kun forelå i kopi. Manuskriptet til *Annales Regii* ble skrevet under oppsyn av den lærde islendingen Torfinn Torfæus med den originale annalen som forelegg.⁴² Notisen i Gottskalks annaler baserer seg på de tapte annalene fra Nordlandet rundt Hólar bispesete, og Storms utgave bygger på fire avskrifter av dem.⁴³ Flatøybokens annalist, Magnus Torhallsson, synes ikke å ha kjent annalverket fra Nordlandet.⁴⁴

Storm trakk i en senere artikkel fram *Erikskrönikan*, der det heter at Magnus Eriksson ble hyllet 8. juli i sitt tredje år.⁴⁵ Han måtte da være født etter 8. juli 1316. Mens Munch hadde

38. Isl. ann.: 154, 349, 399.

39. P. A. Munch: 192–193, fotnote 3, 201–215.

40. DN I nr. 238. P. A. Munch: 193–194.

41. DS IV, 3243–3244, 3246; DN V nr. 115; DD 2: XI nr. 317. P. A. Munch: 205–207, 262 note 3.

42. Dvs. AM 413, Gustav Storm, *Islandske Annaler indtil 1578* i Gustav Storm (red.), Christiania 1888: xiii.

43. Gustav Storm: xxvii–xxxii.

44. Se stemma, Gustav Storm. xxxii.

45. *Tha waldo the konung Magnus, / hertogh Eriks son; swa sigher man oss, / thet han ekki äldre waar / än tha upa sith tridia aar*. Sven-Bertil Jansson, red., *Erikskrönikan*. Stockholm 1987: 179; Isl. ann.: 398.

gått ut fra at han ble født i april og allerede var fylt tre år ved valget, kom Storm til at han ikke kunne være født før i slutten av august eller begynnelsen av september. Storm trakk videre fram notisen i *Annalbruddstykket fra Skålholt* for året 1337. Her heter det at kongen ble kronet i 1337 «i sin regjerings 19. år og sin alders 21. år».⁴⁶ Magnus ble tatt til norsk konge i mai 1319 og ville ha regjert i 19 år i mai 1338. Han ville være i sitt 21. år i slutten av august eller begynnelsen av september 1337 dersom hans alder ved valget på Mora stener i *Eriksrönikan* var riktig. Storm sluttet seg til Munchs antakelse om at Magnus Eriksson ble kronet i Oslo i august dette året.⁴⁷

Også Gottfrid Carlsson tok for seg de islandske annalnotisene. Han påviste at den lærde Arngrim Jónsson (1568–1648) var den første som fremkastet oppfatningen om at unionen med Sverige var i strid med de norske stormennenes vilje. Kilden var Flatøybokens to notiser (1336 og 1339). Den danske polyhistor Ole Worm (1588–1654) har kjent både Flatøyboken, Arngrim Jónssons arbeid og ikke minst Arild Huitfeldts krønike. Disse arbeidene var hans kilder i fremstillingen av norsk historie i det fjortende århundre. Carlsson bemerket at Arngrim representerte et tidstypisk eksempel på en fremstilling som var «helt obundet av den kritiska moderationens hämmande band.» Carlsson foretok deretter en vurdering av de islandske annalene og sluttet seg til Munch i at *Annales regii* er den mest pålitelige kilden.⁴⁸ Den ligger tettest på det originale annalverket.

I 1934 tok Johan Schreiner til motmæle. Han kunne ikke godta noen egen norsk kroning og kritiserte Gustav Storms bruk av *Annalbruddstykket*, hvis kronologi han mente var upålitelig.⁴⁹ Schreiner trakk også inn den forannevnte notisen om en felleskroning i Uppsala-annalene (*Annales 1160–1336*) som han hevdet var fra midten av det fjortende århundre.⁵⁰ Ved å avvise *Annalbruddstykket* som troverdig kunne Schreiner peke på denne kilden som eldste belegg. Hans konklusjon var at Magnus Eriksson bare ble kronet én gang, de islandske annalene som oppgir at Magnus ble kronet *uten* de norske biskopene og rådets godkjennelse var riktige, og det norske aristokrati deltok ikke i Stockholm i protest mot at kroningen for begge riker skulle finne sted i Sverige.

Senere oversiktsfremstillinger av norsk historie har oppfattet kroningen i Stockholm som felles for Norge og Sverige.⁵¹ Grethe Authén Blom diskuterte ikke en mulig norsk kroning, men festet seg ved at begivenheten i Stockholm må ha vært kostbar, slik Detmars krønike reflekterer. Det kongelige bryllupet som stod i Norge, var en tilsvarende tung utgiftspost. Hun pekte derfor på muligheten av at kongen og de to rådene forhandlet seg til at bryllupet mellom kong Magnus og Blanca av Namur skulle finne sted i Norge og kroningen i Sverige for å dele på kostnadene. Kroningen kan ha vært en av betingelsene i ekteskapstraktaten.⁵²

46. *Magnus kongr koronatdr a xix^{de} ari sinsa kongdoms en .i. ok xx^{ta} sins alldrs.* Isl. ann.: 221.

47. Isl. ann.: 398–399.

48. Gottfrid Carlsson, *Den svensk-norska unionen under Magnus Eriksson*, i *Kungl. Humanistiske Vetenskapssamfundet i Lund. Årsberättelse 1927–1928*, Lund 1928: 229–233.

49. Johan Schreiner, *Norge og unionskongedømmet i det 14. århundre*, *Historisk tidsskrift* 1934–1936, 30: 23–41, paginering etter *Norske historikere i utvalg IV*, her 32–33.

50. Gottfrid Carlsson: 233 fant ikke grunn til å forkaste denne notisen; Göte Paulsson: 273.

51. Steinar Imsen og Jørn Sandnes: 35–36; Aksel E. Christensen: 61–65; Knut Helle: 225.

52. Grethe Authén Blom: 118–119, 122.

Schreiner studerte ikke selv Uppsala-annalene og forskningen som forelå da han kastet fram sin definitive kilde til en felles kroning i Stockholm. La oss se nærmere på hele notisen for året 1336:

1336: Herr Magnus kröntes till kung av Sverige, Norge och Skåne i Stockholm på Maria Magdalenas dag (22 juli). Han var son till hertigen herr Erik, som dog av svält i tornet, och sonson till kungen herr Magnus, kallad Ladulås. Vid denna tid levde heliga Birgitta, Kristi brud, och hon fick av Kristus många uppenbarelser angående denne kung osv.⁵³

Hele innførselen er en strønnotis i håndskriftet UUB C 92 som befant seg i Uppsala i 1344, men senere ble overført til Vadstena kloster.⁵⁴ De løpende notisene i annalen strekker seg fra 1160–1320, deretter følger årstall uten innhold fram til 1343.

Allerede i 1905 pekte Torvald Höjer som den første på Vadstena-munken Andreas Lydekini som forfatter av notisen i den aktuelle årboken.⁵⁵ Han var i Vadstena fra 1387 til sin død i 1410 og arbeidet som klosterets bibliotekar og som assistent for den første redaktøren, Thorirus Andree. Innførselen kunne dermed ikke være så gammel som Schreiner hevdet. Han burde også ha tatt hensyn til at Ernst Nygren i 1924 viste at Uppsala-annalene utgjorde det innledende partiet til Vadstenadiariet.⁵⁶

Senere er nye forskningsbidrag kommet til. Clas Gejrot påviste i sin doktoravhandling at Vadstenadiariet og den aktuelle annalen var bundet sammen som én codex i middelalderen og utgjorde den opprinnelige årboken. Dermed har han med sikkerhet kunnet identifisere skriveren av notisen om kroningen i 1336 som bibliotekaren Andreas Lydekini. Også selve redaktøren av diariet, Thorirus Andree, er interessant i denne sammenheng. Han hadde flere utenlandsopphold, det første i 1402, og Andreas førte da inn notiser i Vadstenadiariet. På paleografisk grunnlag kan ikke bare notisen som interesserer oss henføres til hans hånd, det gjelder også andre innførslar. 1402 blir *terminus post quem* for innførselen av notisen om felleskroningen i 1336, mens *terminus ante quem* er 1409 da Thorirus hadde sitt siste utenlandsopphold.⁵⁷

Notisen om en felleskroning er altså langt yngre enn Schreiner hadde oppfattet. Den kunne likevel være sann, selv om innholdet måtte være hentet fra et forelegg. Kilden kan identifiseres og er lite troverdig. Den samme formuleringen finnes i *Libellus de Magno Erici* som ble skrevet ca. 1370. Den eneste kopien som er bevart av dette skriftet, er etter paleo-

53. Claes Gejrots oversettelse i Christian Lovén, *Historieskrivning vid Uppsala domkyrka under högmedeltiden: Håndskriften UUB C 92 och dess källor*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Uppsala 2012: 89.

54. Uppsala C 92. Sture Bolin, *Om Nordens äldsta historieforskning: Studier över dess metodik och källvärde* (Avhandling, 1931): 332–333; Christian Lovén: 77–107.

55. Torvald Höjer, *Studier i Vadstena klostrets och Birgittinordens historia intill midten af 1400-talet*, Upsala 1905: 159–160, note 4 og 359–360.

56. Ernst Ludvig Nygren, *Vadstena klostrets tänkebok och annalhandskriften C 92 i Uppsala universitetsbibliotek, i Historiska studier tillägnade Ludvig Stavenow*, Stockholm 1924: 55–66.

57. Torvald Höjer: 159–160, note 4 og 359–360; Ernst Ludvig Nygren: 55–66; Göte Paulsson: 51, 54, 273; Claes Gejrot, *Diarium Vadstenense: The Memorial Book of Vadstena Abbey. A Critical Edition with an Introduction by* – (Doktoravhandling, 1988): 24–29, se også fotnote 23 til kap. 1.2, s. 92; Claes Gejrot, *Vadstenadiariet: Latinsk text med översättning och kommentar*, Handlingar, Stockholm 1996: 24.

grafien fra omkring 1400 og befant seg i Vadstena. Det er neppe en uforsiktig gjetning at det var klosterets bibliotekar, Andreas Lydekini, som innlemmet det i klosterets bibliotek. Libellen har hatske og grunnløse utfall mot Magnus Eriksson som en *rex iniustus*. Samuel Kraft har vist at det lille skriftet har samme tendens og form som Birgittas åpenbaringer og burde henregnes blant dem.⁵⁸ Gottfrid Carlssons oppsummerende karakteristikkk slår fast at Libellen utmerker seg

... för en av aristokratiska intressen färgad chauvinism, som också visar sig däri, att Skåne, vars förlust år 1360 påstås ha berott på riksförrådiskt samspel med Valdemar Atterdag från kung Magnus' sida, betecknas som ett urspr. sv. land.⁵⁹

Notisen om en felles kroning i 1336, ikke bare for Sverige og Norge, men også Skåne, føyer seg pent inn i denne tendensen. Verdt å merke seg er at notisen også henviser til *Erikskrönikans* fortelling om hertug Erik Magnussons sørgelige skjebne i tårnet på Nyköping slott og til Birgittas avsløring. I seg selv må den avvises som belegg for en felles kroning.

Hvor troverdig er så notisen for 1337 i *Annalbruddstykket* om at Magnus Eriksson ble kronet i sitt 21. år og i sin regjerings 19. år? Schreiner forkastet denne opplysningen grunnet tvilsom kronologi. *Annalbruddstykket fra Skálholt* er en codex på pergament, der bare tre blader er bevart. Fragmentet kalles også annalene fra Möðruvellir etter klosteret for regulære augustiner i nærheten av Hólar. Det starter midt i en setning i 1328 og går til notisen for 1372, som synes å være fullstendig. Notisene inntil 1362 er skrevet av én hånd, unntatt notisen fra 1351; den er kort og gjelder erkebiskop Arne Vades død og valget av etterfølgeren.⁶⁰ For årene 1363–1372 har Storm identifisert ni hender. Ettersom annalverket sannsynligvis har fortsatt etter 1372, kan det ikke avgjøres sikkert når det er avsluttet, men det er et visst slektskap mellom *Annalbruddstykket* og flere andre islandske annaler.⁶¹

Man regner med at annalistikk var en virksomhet som kunne foregå år for år, eller med korte mellomrom i klostrene. Alle de ulike skrivers i *Annalbruddstykket* kunne tyde på at begivenhetene ble nedtegnet år for år i Möðruvellir. Likevel, for denne annalen gjelder det neppe før 1. hånd avslutter i 1362. Det er en rimelig hypotese at 1. hånd har kunnet skrive av en annal som sluttet med beskrivelsen av svartedauden i 1350. Han har laget opplegget for resten av annalverket fram til 1362 og, med unntak av notisen for året 1351, skrevet det hele kort tid etter.

Schreiner har rett i at kronologien i *Annalbruddstykket fra Skálholt* er tvilsom. Det gjelder ikke bare denne annalen. Ofte er begivenheter i denne type kilder notert under helt andre årstall enn da de fant sted. En grunn er at det kunne gå lang tid før man fikk kjennskap til hva som hadde skjedd. En annen grunn er at annalisten har ført inn for eksempel et dødsfall under et år som hadde en åpen plass i pergamentet. Kildene har som oftest vært kalendarier

58. Salomon Kraft, En pamflett mot Magnus Eriksson i dess idépolitiska och litterära miljö, *Historisk tidskrift* 1927, 47; Sven Axelson, Notiserna om Magnus Erikssons kröning 1336 och hans nederlag vid Gata 1365, *Historisk tidskrift* 1976, 96: 184.

59. Gottfrid Carlsson, Libellus de Magno Eriki rege, *Kulturhistorisk leksikon för nordisk middelalder* 1965, X: sp. 527. 60. *Isl. ann.*: 224.

61. Gustav Storm: xviii–xx, 219–229; Sven Axelson, *Sverige i utländsk analistik 900–1400 med särskild hänsyn till de isländska annalerna*, Uppsala 1955: 13–14.

og obituaries. I slike kilder var dødsdagen det viktige, det vil si datoen for når mennesket møtte Gud, slik at man kunne feire den dødes årtid med sjelemesse på riktig dag. Derimot var det ikke viktig i hvilket år dødsfallet fant sted.⁶² I *Annalbruddstykket* fram til 1350 finner vi feil som må komme av feil i foreleggene som annalisten brukte. Særlig påfallende er utdrag fra en nærmest korrumpert paverekke. *Skálholtsannalene* har også opplysninger hentet fra en paverekke, men de er riktige, så foreleggene kan neppe ha vært identiske.⁶³

Spørsmålet er om også notisen om Magnus Erikssons kroning i 1337 er gal. Ingvar Andersson viste i sin doktoravhandling at *Erikskrönikan* er upålitelig og tendensiøs, og det har siden vært vanskelig å bruke den som kilde til svensk historie.⁶⁴ Det er trolig grunnen til at Schreiner aldri diskuterte krønikens opplysning om Magnus' alder under hans valg på Mora stenar i 1319.⁶⁵ Kjell Kumlien har i en omfattende analyse kommet til at *Erikskrönikan* gjengir en levende muntlig tradisjon. Kronikøren omtaler seg selv som vitne til Magnus Erikssons valg i 1319, mens andre partier er skrevet ned etter hva han har hørt fra andre. Viktige partier kan føres tilbake på skriftlige kilder, særlig oppteignelser som må ha vært gjort i klostre. De viktigste formidlerne har vært fransiskanerklosteret i Stockholm der en annalist fra Magnus Ladulås' regjeringstid «har stått krönikören till buds». Dette forelegget er gått tapt. Bengt R. Jonsson har i et posthumt arbeid pekt på hertug Erik Magnussons sekretær Tyrgils Kristinsson som den trolige forfatteren (ca. 1323—1326).⁶⁶ Christian Lovén og Herman Bengtsson er enige og har sannsynliggjort at *skriftet* i sin opprinnelige form var ferdig allerede i 1320—1321.⁶⁷ Det betyr at *Annalbruddstykkets* opplysning om Magnus Erikssons kroning i 1337 samsvarer med en kilde for hans alder som i dette tilfellet har stor troverdighet.

Schreiners prosjekt var å tilbakevise Munchs nasjonale historieskrivning, der også uvilje mot 1800-tallets union med Sverige hørte hjemme. Skjønt Schreiner var sentral i den radikale kildekritikken, lå ingen metode til grunn for hans avveining av kildene. Når han ukritisk kunne godta enkelte annalnotiser og krøniker, men ikke andre, ble resultatene hans mer drevet av ideologi enn av metode.⁶⁸ I dag kreves mer for å avvise en narrativ kilde. Vi godtar ikke en tendensiøs beretning som en historisk sannhet. Derimot er det ingen grunn til å avvise kilden som verdiløs. Tendensen utsier noe om den som har forfattet kilden og opphavssituasjonen. Og skal vi forkaste eksakte opplysninger i beretningen, må det begrunnes. Dersom ingen andre kilder hverken støtter eller motsier kildestedet, står utsagnet alene. Det stiller seg derfor annerledes med notiser som *Erikskrönikans* opplysning om Magnus Erikssons alder ved det svenske kongevalget i 1319, eller *Annalbruddstykkets* opp-

62. Eldbjørg Haug, *Provincia Nidrosiensis i dronning Margretes unions- og maktpolitikk*, Skriftserie fra Historisk institutt, Trondheim 1996: 32; Eldbjørg Haug, *The Icelandic Annals as Historical Sources*, *Scandinavian Journal of History* 1997, 22: 263–264.

63. *Isl. ann.*: 207, 209, 220, 222.

64. Ingvar Andersson, *Källstudier till Sveriges historia 1230–1436*. *Inhemska berättande källor jämte Libellus Magnipolensis*. (Doktoravhandling, Universitetet i Lund, 1928).

65. Johan Schreiner: 33.

66. Bengt R. Jonsson, *Erikskrönikans diktare: Ett försök till identifiering*, Samlingar utgivna av Svenska fornskriftsällskapet. Serie 1, Svenska skrifter, Uppsala 2010: 21, 83–87.

67. Bengt R. Jonsson: 141–148; Christian Lovén og Herman Bengtsson, *De heliga hertigarna Erik och Valdemar*, *Historisk tidskrift* 2011, 131: 242–248.

68. Jfr. Øystein Ødegården, *Kildekritikk i sagaforskningen: Halvdan Kohts og Johan Schreiners syn på sagaene som historiske kilder*. Hovedoppgave, Universitetet i Bergen, 2002: 57–58, 86–87.

lysning om hans alder og regjeringsår ved kroningen i 1337. For å forkaste slik informasjon må det gis en forklaring på hvorfor den er gal. Jeg kan ikke se at det foreligger slike grunner i disse tilfellene.

Undersøkelsen av opplysningene i *Annalbruddstykket* om kroningen i 1337 underbygger derimot Munchs konjunktur om en norsk kroning 24. august 1337.⁶⁹ Munchs antakelse er dertil støttet av flere dokumenter som kan være utstedt i forbindelse med den norske kroningen. Her skal særlig en avtale mellom konge og kirke fremheves. Den gikk ut på at erkebiskopens offisiell og kongens lagmann begge skulle sitte i kongsgården i Nidaros i kristenrettssaker og i nærvær av og med samtykke fra den andre part skiftevis gi orskurd.⁷⁰ Slike saker hadde vært en verkebyll i forholdet mellom kongedømmet og kirken helt siden konflikten om Sættargjorden i 1280-årene. Nå ble det funnet en løsning med delt jurisdiksjon i saker som angikk både kirkelig og verdslig rett. Denne ordningen ble stående i resten av middelalderen.⁷¹

Ytterligere en kilde kan underbygge en egen norsk kroning: oversikten over Magnus Erikssons løsøre på Båhus da slottet i 1346 ble overlevert til kongens kammermester Ingemar Ragvaldsson. Blant kongens kroningsutstyr – kappe, toga, skjorte og støvler – nevnes et riksscepter med en riksstav i fem deler, hvilket Erich Hoffmann utlegger som en *virga*.⁷² Noen av Hoffmans resultater er foreldet, men han har antakelig rett i at rekkefølgen for de enkelte deler i ritualene har vært forskjellige fra rike til rike og, viktigst, at man ved kroningene ikke har brukt de samme symbolske gjenstandene i Norge som i Sverige og Danmark. I norske kongekroninger mottok kongen det korte scepteret, *virga*, mens kongen i danske og svenske kroningsritualer ble investert med en globe, symbolet for en klode. Ved siden av Frankrike er Norge det eneste land der en *virga* ble brukt under kongesalvingen og -kroningen.⁷³ Det er ingen rimelig grunn til at kong Magnus skulle oppbevare kroningsutstyr sammen med en *virga* med mindre han selv hadde brukt dette da han ble kronet – i Oslo i 1337.⁷⁴ I sum støtter de foreliggende kildene en norsk kroning av Magnus Eriksson i 1337.

69. De norske kroningene fant alltid sted i en domkirke i en av de kongelige residensbyene som inntil Håkon V Magnussons kroning var Bergen (Gustav Storm, *Kroningsstad*: 406). Kroningen fant sted i forbindelse med riksmøter eller riksrådsmøter hvor det ble utstedt lover. Fra og med Magnus Lagabøters tid kunne kroningshøytiden også være lagt til et kongelig bryllup. Med unntak for Magnus Erikssons bryllup som stod i 1335, oppfyltes alle disse kravene ved en eventuell norsk kroning av ham.

70. DN II nr. 222.

71. Jens Arup Seip, *Sættargjorden i Tunsberg og kirkens jurisdiksjon*, Oslo 1942: 190; Eldbjørg Haug, *Grannar imellan* 11–31; Anne Irene Riisøy, *Stat og kirke: Rettsutøvelsen i kristenrettssaker mellom Sættargjorden og reformasjonen*. (Hovedoppgave, Universitetet i Oslo, 2000); Lars Hamre, Ein diplomatarisk og retthistorisk analyse av Sættargjerda i Tunsberg, *Historisk tidsskrift* 2003 (†), 82: 414, 416; Eldbjørg Haug, *Concordats, Statute and Conflict in Årna saga biskups, Collegium Medievale* 2015, 28: 87.

72. *Jtem vnun ceptrum regium cum vno rikizwand in quinque partibus*. DN III nr. 202; SDHK-nr. 5311; Herman Schück, *Rikets brev och register: Arkivbildande, kansliväsen och tradition inom den medeltida svenska statsmakten*, Stockholm 1976: 104.

73. Erich Hoffmann: 130, 136, 141–142.

74. Jeg har møtt et motargument om at eksistensen av en *virga* på Båhus ikke er et «sterkt» argument for en norsk kroning av Magnus Eriksson fordi Håkon VI også disponerte kronregalier (*Regesta Norvegica* VII nr. 304) til tross for at han «temmelig sikkert» ikke ble kronet. Det siste er et negativt eksistensutsagn og åpner ikke for slutninger *e silentio*. Storm har antatt at Håkon VI ble kronet, antakelig i Oslo (Gustav Storm, *Kroningsstad*, 399). At han kunne pantsette en krone, et gullbelte og en brystspenne, alle med edelstener, er derimot et argument for at han ble kronet på et tidspunkt før pantsettingen fant sted, kanskje sammen med dronning Margrete som også disponerte en krone.

RESULTATER, SIGNIFIKANS

Utgangspunktet for denne artikkelen har vært beretningene om Magnus Erikssons kroning i 1336 som felles for Sverige, Norge og Skåne, og at den skjedde uten norsk samtykke. Hensikten har vært å foreta en kritisk vurdering av kildene og trekke inn allerede eksisterende forskning.

Artikkelen tar først opp begivenhetene i 1336 der Detmars beretning gir mye om omstendighetene rundt en svensk kroning, men også reiser spørsmål. I vår sammenheng gjelder det hvorfor Magnus ble kronet i Stockholm og ikke i erkebiskopens kirke i Uppsala, og sannhetsgehalten i at kongen ble kronet av biskopen av Dorpat. Basert på ny forskning om Uppsala domkirke synes hverken koret eller tverrskipet i den nye domkirken å ha vært ferdige før omkring 1350. De svenske kongenes kroningsby vekslet forøvrig mellom Linköping, Uppsala, Söderköping og Kalmar foruten Stockholm, tross utsagnet i *Magnus Erikssons landslag* om Uppsala som den foretrukne kroningsby. Grunnene til at kroningsstedet ikke lå fast kan være flere, men en fullstendig kontekstualisering ligger utenfor denne studiens ramme.

Detmars beretning om at biskopen av Dorpat kronet Magnus er neppe riktig. I tilslutning til Grethe Authén Blom var den tyske fyrstebiskopens rolle trolig begrenset til å være en av de to assisterende biskopene under den høytidelige seremonien, mens erkebiskop Petrus Phillippi av Uppsala som den høyest rangerende biskop ledet den kirkelige innvielsen av kongen til hans gjerning.

For et norsk publikum er likevel spørsmålet om en eventuell felleskroning i Stockholm mest interessant. En strønotis under året 1336 i Uppsala-annalene omtaler kroningen som felles, ikke bare for Sverige og Norge, men også Skåne. En så omfattende felleskroning har tidligere ikke vært diskutert, men må, dersom den medfører riktighet, ha vært viktig i samtiden fordi Magnus Eriksson ble konge over den danske landsdelen bare fire år tidligere, i 1332. Tatt i betraktning at en kongekroning i Norden var en kirkelig handling som innviet kongen til hans gjerning, er en slik felleskroning tvilsom. Hverken den nye erkebiskopen i Lund eller erkebiskop Pål Bårdsson av Nidaros var til stede i Stockholm. Lund var primas for Uppsala, og den danske erkebiskopens fravær er spesielt påfallende. En forklaring på hans fravær er en forespørsel fra Magnus Eriksson til paven om godkjennelse av ham som konge over Skåne. Denne saken verserte fremdeles for kurien i 1336 og har kanskje vært kjent for den svenske kirkes primas da han hentet palliet. Det kan forklare at han ikke fant det riktig å være til stede ved kroningshøytideligheten. En annen, og den mest sannsynlige forklaringen, er likevel at kroningen i Stockholm i 1336 kun gjaldt Sverige og heller ikke var en felleskroning for Norge. Det kan forklare at erkebiskop Pål innkalte til provinsialkonsil i Tønsberg samtidig som kroningen i Stockholm fant sted.

Gjennomgangen av de berettende kildene har gitt en dypere forståelse av separate opplysninger. Notisen om en felleskroning i 1336 i Uppsala-annalene er ikke den eldste kilden; både selve notisen og allerede foreliggende forskning burde vært kritisk undersøkt av Schreiner og har ført senere historikere på villspor. Ny forskning har vist at notisen fra 1336 er sekundær til smedeskiftet *Libellus de Magno Eriki* (t.p.q. 1365, t.a.q. 1370) og ble innført i Uppsala-annalene mellom 1402 og 1409. Skuffelsen over den danske gjenerobringen av Skåne i 1360 peker seg ut som sentral for å forstå Libellen. Skriftet er tendensiøst, preget av St. Birgittas avsløring og sterkt kritisk til Magnus Eriksson. Ikke minst gjelder det forhold-

det til Danmark. At Sverige kunne gjenvinne Skåne var vel så viktig for de svenske magnatene som en eventuell felleskroning med Norge. Utsagnet fra 1336 om at Magnus Eriksson ble kronet over Sverige, Norge og Skåne, må forkastes.

Til slutt har de islandske annalnotisene vært drøftet, om det var norsk motstand eller tilslutning til kroningen i Stockholm, og om det også var en kroning i 1337. Storm viste i 1888 at notisen i *Annales regii*, at kong Magnus ble kronet i Stockholm med samtykke fra det norske rådet, er mest troverdig. Også notisen fra 1337 i *Annalbruddstykket fra Skálholt*, at Magnus Eriksson ble kronet i 1337, har stor troverdighet og passer med *Erikskrönikans* opplysning om at han ble tatt til svensk konge før han fylte tre år. Avtalen mellom konge og kirke om felles jurisdiksjon i kristenrettssaker som angikk både kirkelig og verdslig rett, må stamme fra forhandlinger om privilegier og rettigheter etter kroningen. I denne artikkelen har vi også kunnet trekke inn kroningsutstyret på Båhus i 1346 som må ha vært brukt ved den norske kroningen av Magnus Eriksson.

Konklusjonen er at Magnus Eriksson ble kronet separat i Oslo året etter at han ble kronet i Stockholm, og at hans første kroning i Sverige skjedde med det norske riksrådets samtykke. Storm var den første til å kildebelegge den norske kroningen i 1337. De nyeste forskningsresultatene på *Erikskrönikan*, studiet av *Annalbruddstykket fra Skálholt* og kildene som har vært trukket fram i denne artikkelen, underbygger hans resultat. De to separate kroningene underbygger også oppfatningen av den svensk-norske unionen under Magnus Eriksson som utelukkende en personalunion der partene var likeverdige.

Innledningsvis ble det pekt på at Kalmar-kroningen har vært sett i lys av Magnus Erikssons påståtte felleskroning i Stockholm. Den norske kroningen i 1337 får betydning for forståelsen av Erik av Pommerns kroning i Kalmar i 1397. Den gjaldt bare Sverige og Danmark fordi han allerede var kronet i Norge.⁷⁵ De norske biskopene var imidlertid ikke til stede ved noen av kroningene. Men også til innvielsen i 1397 ga de sitt samtykke: kroningsbrevet fra Kalmar opplyser at den skjedde med samtykke fra både biskoper, prelater, klerker og ridderskap og menigmann i alle de tre rikene.⁷⁶ Denne artikkelen har vist betydelige likheter i kroningene av Magnus Eriksson og Erik av Pommern. Magnus' svenske kroning og Kalmar-kroningen skjedde med samtykke fra det norske riksrådet og biskopene. Begge kongene ble kronet både i Norge og Sverige. Og kroningen i Kalmar var ikke felles for de tre nordiske kongerikene.

75. Første gang påvist i Eldbjørg Haug, Erik av Pommerns norske kroning, *Historisk tidsskrift* 1995: 74.

76. NGL 2: 1 nr. 21.